

واکاوی اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده از منظر قرآن کریم با تأکید بر اندیشه‌های مفسر عالی‌قدر آیت الله جوادی آملی

محمدعلی شاهینی

سطح سه حوزه، رشته فقه و اصول

چکیده

شناخت و تربیت جوامع انسانی بوسیله نهاد خانواده شکل می‌گیرد، همچنین انسان برای دستیابی به سعادت باید در نهاد خانواده تربیت شود بدین روی مسئله اثرگذاری انسانی نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده بسیار مهم است که تحقیق حاضرما آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. نهاد خانواده در اسلام اهمیت و جایگاه خاصی دارد و دین مبین اسلام به طور ویژه به آن نظر دارد، شناخت و تربیت جوامع انسانی بوسیله نهاد خانواده شکل می‌گیرد، همچنین انسان برای دستیابی به سعادت باید در نهاد خانواده تربیت شود بدین روی مسئله اثرگذاری انسانی نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده بسیار مهم است و واکاوی اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده از منظر قرآن کریم با تأکید بر اندیشه‌های مفسر عالی‌قدر آیت الله جوادی آملی موضوع این تحقیق می‌باشد. در این تحقیق بر اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده با رویکرد بر این آثار تکیه شده است و با توجه به آنکه اسلام کاملترین دین محسوب می‌شود و کتاب آسمانی آن یعنی قرآن کریم جامع ترین نسخه حیات بخش برای زندگی دنیوی و اخروی انسان است، از دیدگاه قرآن کریم، نظام اعتقادی در فرآیند تشکیل و تحکیم خانواده تاثیرگذار است. در این تحقیق در طی سه فصل تدوین شده است که در فصل اول به کلیات تحقیق شامل طرح تفصیلی و مفاهیم اختصاص پیدا کرده است و در فصل دوم، اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل خانواده در بعد عقلانی، عاطفی و رفتاری مطالبی بیان شده است و در فصل سوم هم به اثرگذاری نظام اعتقادی در تحکیم خانواده در گستره عقلانی، عاطفی و رفتاری با تأکید بر آثار ایشان، مطالبی بیان شده است.

واژگان کلیدی: خانواده، نظام اعتقادی، تشکیل خانواده، تحکیم خانواده، اثرگذاری، جوادی آملی

مقدمه

اعتقادات یکی از عوامل تعیین کننده در بعد فردی و اجتماعی در سرنوشت انسان محسوب می‌شود. بدون تردید یکی از نقش‌های اثرگذاری نظام اعتقادی در سبک زندگی و به طور کلی در انتخاب‌های انسان تجلی پیدا می‌کند؛ از دواج یک انتخاب هویت ساز و سرنوشت ساز در زندگی انسان محسوب می‌شود، می‌دانیم که در فرآیند تشکیل و تحکیم خانواده سالم و کار آمد عوامل متعدد نقش آفرینی دارند، از میان عوامل موثر بر تشکیل و تحکیم خانواده بی‌گمان نظام اعتقادی جایگاه ویژه‌ای دارد، چرا که نظام اعتقادی و اندیشه‌ای انسان بر شخصیت و رفتار و نگرش و گرایش‌های او تاثیرگذار است. انسان آنگونه رفتار می‌کند که می‌اندیشد و اندیشه او در رفتار و کنش‌های او تجلی پیدا می‌کند. اساساً ما آنچه رفتار می‌کنیم که می‌اندیشیم و بی‌تردید اندیشه ما محصول نظام اعتقادی ما است. امروز خانواده علی‌رغم جایگاه و اهمیت بی‌ظیر آن، حال و روز خوبی ندارد، آمار و گزارشات علمی و تجربی از تزلزل و آشفتگی در نهاد خانواده راهشدار می‌دهد. امروزه نظام خانواده دچار برخی مشکلات اساسی نظیر: آفت اخلاقی و پرخاشگری، افزایش طلاق و جدایی عاطفی، کاهش صمیمیت و ارتباطات سازنده گردیده است. جامعه اسلامی و انقلابی ایران که افتخار پیروی از اندیشه‌های ناب اسلامی را دارد شایسته این وضع آشفته و نابسامان در نهاد خانواده نیست، مخصوصاً در شرایطی که ما دارای تراث غنی فکری و علمی قرآنی و اسلامی هستیم و دانشمندان روشن ضمیر بسیار، نظیر آیت الله جوادی آملی به عنوان مفسر بزرگ اندیشه‌های فکری و قرآنی وجود دارند که اندیشه ناب اسلامی را فرا روی جامعه اسلامی ایران قرار می‌دهند، لذا سؤال کلیدی اکنون عبارتند از: اثر گذاری نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده از دیدگاه قرآن کریم با توجه بر اندیشه مفسر عالی مقام جوادی آملی چیست؟

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده از منظر قرآن کریم با تاکید بر اندیشه‌های مفسر عالیقدر آیت الله جوادی آملی چیست؟

سؤالات فرعی

اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل خانواده از منظر قرآن کریم با تاکید بر اندیشه‌های آیت الله جوادی آملی چیست؟

اثرگذاری نظام اعتقادی در تحکیم خانواده از منظر قرآن کریم با تاکید بر اندیشه‌های آیت الله جوادی آملی چیست؟

فرضیه تحقیق

با توجه به آنکه اسلام کاملترین دین محسوب می‌شود و کتاب آسمانی آن یعنی قرآن کریم جامع ترین نسخه حیات بخش برای زندگی دنیوی و اخروی انسان است. لذا فرضیه‌های پژوهش حاضر عبارت است از:

فرضیه اصلی:

به نظر می‌رسد از دیدگاه قرآن کریم، نظام اعتقادی در فرآیند تشکیل و تحکیم خانواده تاثیرگذار است، تاثیر به نحو مثبت تاثیرگذار است.

فرضیه‌های فرعی:

به نظری می‌رسد از منظر قرآن کریم نظام اعتقادی در ایجاد و تشکیل خانواده سالم نقش آفرین است. به نظری می‌رسد از نگاه قرآن کریم نظام اعتقادی در مرحله استقرار و تحکیم نهاد خانواده اثرگذار است و تاثیر به نحو مثبت تاثیر گذار است.

پیشینه تحقیق

در چارچوب مطالعات پیشینه‌شناسی، تحقیق حاضر دارای پیشینه و سابقه پژوهشی است که به شرح ذیل می‌باشند: تشکیل خانواده در اسلام، نویسنده، علی قائمی، (۱۳۵۵ انتشارات امیری) مؤلف در این اثر به بررسی مسائل روز ازدواج و نتایج ناشی از انحراف آن پرداخته است؛ چراکه ایشان معتقد است ازدواج هسته اول تشکیل خانواده و سنگ بنای جامعه انسانی است، و هیچ مذهبی به اندازه اسلام درباره آن بحث نکرده است. در صورتی که ازدواج در بسیاری از جوامع جهان و از جمله جامعه ما رنگ و فرم دیگری یافته و از اصول و ضوابط اندیشه عقلی و مذهبی خارج شده است. البته محقق اثر مزبور در کتاب خود فقط از ازدواج و روابط همسر سخن گفته و در مورد جایگاه نظام اعتقادی در تشکیل نهاد خانواده بحث نکرده، که اعتقادات چگونه بر تشکیل و تحکیم خانواده تاثیر می‌گذارد، در صورتی که در تحقیق حاضر به این مباحث پرداخته می‌شود.

اخلاق در خانه، نویسنده، حسین مظاهری، (۱۳۷۰ انتشارات رئوف- قم) به مباحثی در مورد تشکیل خانواده و محبت و رحمت در خانواده و ازدواج پرداخته است که این مباحث از باب مقدمه خوب است اما در اثربخشی آن نیز مباحث مورد نظر کامل بیان نشده است و به تشکیل خانواده اشاره کرده، با وجود مباحث ارزشمند این کتاب ولی به بنیان و باورهای اعتقادی خانواده و راههای تشکیل و تحکیم خانواده از منظر قرآن نپرداخته است، در تحقیق حاضر به طور مفصل مباحث یاد شده مورد بررسی قرار داده می‌شوند.

اسلام و تنظیم خانواده؛ نویسنده، سید محمد علی ایازی، (۱۳۷۴ دفتر نشر فرهنگ اسلامی) در مورد مبانی و ضرورت تنظیم خانواده بحث کرده زیرا محقق محترم معتقد هستند که تنظیم خانواده از دیدگاه اسلام دارای اهمیت است. ایشان در مورد مبانی و ضرورت تنظیم خانواده و تکثیر نسل سخن گفته اما پژوهش حاضر در تلاش است، به اثرگذاری اعتقادات در تشکیل و تحکیم خانواده از منظر قرآن پرداخته و تاثیرات آن را مورد بررسی قرار بدهد.

خانواده در قرآن؛ نویسنده: احمد بهشتی، (۱۳۷۷ انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم) به معیارها و اهمیت تشکیل خانواده پرداخته و معتقد است که زن و مرد باید توجه داشته باشند که چه می‌خواهند و چرا می‌خواهند پیمانی را امضا کنند که برای آنها ایجاد تکلیف و مسئولیت می‌کند و بسیاری از آزادی‌های آنها را می‌رود می‌سازد، همچنین ایشان به معیارها و اهمیت تشکیل خانواده پرداخته اما در مورد اثرگذاری نظام اعتقادات در تشکیل خانواده بحثی نکرده که پژوهش حاضر سعی می‌نماید به طور مفصل آن را مورد بررسی و واکاوی قرار بدهد.

نظام خانواده در اسلام؛ نویسنده، باقر شریف قریشی (۱۳۷۷- نشر سازمان تبلیغات اسلامی) در مورد موضوعاتی همچون عناصر تشکیل دهنده خانواده و عوامل تحکیم خانواده سخن گفته است، او معتقد است یکی از عوامل تحکیم خانواده پیدایش جوی پر از محبت و صفا میان زن و شوهر است. ایشان به تشکیل و تحکیم خانواده پرداخته، و به مسئله نظام اعتقادی که در باور و اندیشه و رفتار زن و شوهر اثرگذار است، اشاره نکرده است. ولی در پژوهش حاضر به اثرگذاری اعتقادات در گستره عقلانی و

عاطفی و رفتاری پرداخته می‌شود.

روانشناسی خانواده؛ نویسنده: غلامعلی افروز، (۱۳۷۷) انتشارات انجمن اولیا و مربیان) به بحث خانواده و همسران برتر پرداخته است ایشان معتقد است خانواده بستر شکفتن است و همسران برتر کانون محبت و آرامشگر یکدیگرند، البته ایشان موارد کلی از خانواده بحث کرده و اشاره‌ای به موارد و مراحل تشکیل و تحکیم خانواده نکرده است که در تحقیق پیش رو تلاش می‌شود این موارد را به تفصیل مورد بررسی قرار گیرد.

نظام خانواده در اسلام؛ نویسنده، حسین انصاریان، (۱۳۷۸) انتشارات ام اییها - قم) به بیان موضوعاتی همچون اخلاق اسلامی در نظام خانواده و اصول معنویت آن و مسئولیت سرپرست خانواده اشاره می‌نماید در صورتی که پژوهش حاضر از بعد عقلانی و بعد عاطفی و رفتاری نظام اعتقادی خانواده سخن می‌گوید.

تحکیم خانواده از نگاه قرآن وحدیث؛ نویسنده، محمدی ری شهری (۱۳۸۹) - انتشارات دارالحدیث) به بحث در مورد موضوعاتی همچون تشکیل خانواده و عوامل تحکیم خانواده و آسیب‌های آن پرداخته است. ایشان معتقد است که طبق آیات قرآن و احادیث تشکیل خانواده موجب آرامش روانی، الفت دلها و جلوگیری از فساد اخلاقی و انتشار آرمان توحید می‌شود. تفاوت تحقیق حاضر با پژوهش مذکور در اثرگذاری نظام اعتقادی در تشکیل و تحکیم خانواده از منظر قرآنی است که این اثرگذاری در ابعاد باورها، عواطف و رفتاری چگونه است که ایشان به این مباحث نپرداخته است.

درآمدی بر نظام خانواده در اسلام؛ مولف محمدرضا سالاری فر (بهار ۹۰ مرکز نشرهاجر) به بررسی تشکیل خانواده و وظایف خانواده و روابط زوجین در خانواده پرداخته است؛ البته ایشان از تحکیم خانواده صحبت نکرده است و به طور مجمل به بیان بحث تشکیل خانواده و روابط زوجین پرداخته و پاسخ کاملی به همه‌ی نیازهای خواننده در موضع مذکور نداده است و به همین دلیل سوالاتی در ذهن مخاطب در مورد تحکیم و نوع ارتباط زوجین در جهت تحکیم خانواده وجود دارد که بدون جواب مانده و جای بحث بیشتری را می‌طلبد، همچنین فاقد نگاه خالص قرآنی به موضوع می‌باشد که پژوهش حاضر تلاش می‌کند تأثیرات نظام اعتقادی را در مراحل تشکیل و تحکیم خانواده از نگاه قرآنی مورد بررسی قرار دهد.

خانواده در اسلام؛ نویسنده، حسین بستان (۱۳۹۳) پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) به بررسی استحکام خانواده، اهداف و کارکردهای خانواده، آداب و سنن ازدواج و مدیریت خانواده اشاره می‌کند. مولف محترم به سه دسته از عوامل استحکام خانواده اشاره می‌کند؛ عوامل اولیه اتحاد خانوادگی و عوامل ثانویه اتحاد خانوادگی و عوامل پشتیبان که آنها در تحکیم خانواده موثر می‌داند. تفاوت تحقیق حاضر با پژوهش محقق یاد شده در اثرگذاری نظام اعتقادی در به وجود آمدن این عوامل است که ایشان به آن اشاره نکرده و عوامل آن را مورد بررسی قرار نداده است.

روش تحقیق

باتوجه به شیوه اسنادی و مدارکی و روش توصیفی و تحلیلی بودن تحقیق، پژوهش حاضر نیاز به بیان جامعه آماری و گروه نمونه ندارد.

نتایج

خانواده و پایداری آن به عنوان یکی از شاخص‌های تعالی جامعه همواره کانون توجه اندیشمندان و عالمان بوده است و از این-رو، اهمیت این موضوع در بسیاری از آثار آیت الله العظمی جوادی آملی کاملاً مشاهده می‌شود.

زیربنای همه جهت‌گیری‌های انسان در زندگی، نظام اعتقادی و باورهای اوست. بنابراین عقیده، بالاترین نقش را در زندگی فردی و اجتماعی انسان دارد. اگر باورهای انسان در زندگی و به ویژه در خانواده صحیح و مطابق با خواسته‌های خالق هستی باشد، زندگی او هم در مسیر صحیح قرار خواهد گرفت و اگر بینش‌های نادرست، جهت‌دهنده زندگی فرد باشد، زندگی را به بی‌راهه برده، آن را از اعتقادات صحیح دور می‌سازد. از این‌روست که اسلام بیش از هر چیز به اصلاح شناخت و بینش‌نظام اعتقادی اهمیت می‌دهد و برترین افراد را کسانی می‌داند که از نظر اعتقادی بر دیگران برتری دارند. حال در ادامه سه مقوله اساسی اثر گذاری نظام اعتقادی را در تشکیل خانواده مورد بررسی و مطالعه قرار خواهیم داد.

هر فعالیتی در چرخه حرکتی انسان هدفمند است. چون انسانی که نداند هدفش چیست، فعالیت بیهوده و بی نتیجه خواهد داشت. و در فعالیت بیهوده سرگردانی و اضطراب وجود دارد و انسان نمی‌تواند طولانی مدت در سرگردانی و تحیر بماند. مهمترین مساله در این فرآیند هدف شناسی و هدف گذاری درست است بسیاری از انسان‌ها وقتی در کارهای خود با شکست مواجه می‌شوند چون هدف درستی ندارند و کارهایشان با یک هدفمندی منطقی پیش نمی‌رود.

اگر انسان در هر حرکتی نداند که چه می‌خواهد و هدف مشخصی نداشته باشد نمی‌تواند به مقصد و اهداف مشخص خود برسد. هدف را نظام فکری و اعتقادی به انسان می‌دهد. هر حرکتی در نظام فعالیتی انسان نیازمند وجود هدف است چرا که اگر انسان نداند هدفش چیست پس فعالیتی بیهوده و بی نتیجه خواهد داشت و سرگرم امر بیهوده می‌شود.

در انسان شناسی اسلام، انسان موجودی وابسته و نیازمند به خالق و پروردگار هستی معرفی گردیده، به گونه ایی که فقر و احتیاج، سراسر وجودش را احاطه کرده است و او برای ادامه حیات خویش، ناگزیر از برآورده ساختن نیازهای خود می‌باشد.

بنابراین انسانها با توجه به ابعاد طبیعی و فرا طبیعی خویش، می‌توانند نیازهای گوناگونی داشته باشند، که این نیازها در فرد، موجب حرکت او شده تا برای ارضای نیاز خود به سوی هدفی حرکت کند و دارای انگیزه شود. چیزی که در نهاد بشر نهفته شده که او را به سوی محبت و علاقمندی به اولاد می‌کشاند، و این حکم تکوینی را به وی می‌قبولاند که انسان با بقای نسلش باقی است، و باور می‌کند که زن برای مرد، و مرد برای زن مایه سکونت و آرامش است، و وادارش می‌سازد که بعد از احترام نهادن به اصل مالکیت و اختصاص، اصل وراثت را محترم بشمارد، و مساله تاسیس خانه و خانواده را امری مقدس بشمارد.

عقل و هدف منطقی، یکی از عوامل خوش‌بختی و سعادت در خانواده محسوب می‌شود. اداره و تداوم و پیمودن راه راست و حل مشکلات زندگی کار ساده‌ای نیست. اگر دو همسر با هم تفاهم داشته باشند و موقعیت یک‌دیگر و شرایط و امکانات زندگی را خوب درک کنند می‌توانند زندگی را بر پایه‌ی صحیحی استوار سازند و به انجام وظیفه مشغول باشند و به کانون خانواده، صفا و محبت و گرمی دهند و با عقل و درایت مشکلات را حل و فصل نمایند. همسر عاقل، امکانات خانواده و شرایط و اوضاع زندگی را خوب درک می‌کند و با توقعات بی‌جا و بلندپروازی همسرش را در فشار قرار نمی‌دهد. اکثر اختلافات خانواده و کشمکش‌های زندگی، معلول جهالت و نادانی زن و شوهر یا یکی از آنها است. زوجین هر چه عاقل‌تر باشند بهتر می‌توانند

همسرداری کنند و وسیله‌ی آسایش و خوشی همدیگر را فراهم سازند و از اختلافات و مشکلات بکاهند. همسر عاقل، گذشت و بردباری دارد و با بهانه‌های کوچک و جزئی زندگی را متلاشی نمی‌سازد.

برحسب اعتقادات قلبی و دینی انسان، ازدواج را امری مقدس و الهی دانست با اراده و تصمیم هدفمندانه و منطقی برای همسرگزینی گام برخواهد داشت و البته تحقیق و مطالعه در تمام جوانب مسئله را شروع می‌نماید، و به دلیل آنکه قرار است سالیان سال در کنار هم زندگی مشترک را ادامه بدهیم و مایه خوشبختی و آرامش مادی و معنوی همدیگر باشیم. لذا برای تحقیق نباید به صورت صوری و ظاهری اکتفا شود، بلکه تدین، روحیات و خلقیات طرف، نسب و حسب خانوادگی فرد مقابل که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و تاثیر کلیدی در زندگی آینده انسان دارد، مورد بررسی قرار داد. ترس از خداوند و اعتقاد به معاد و حقوق دیگران سبب می‌شود که خانواده‌ها همان گونه که نباید بدون دلیل و شناخت کافی، کسی را به عنوان همسر فرزند خود بپذیرند، نباید هم بدون شناخت کافی، او را رد کنند، چه بسا فرد صالح و مناسبی باشد و با از دست دادن او، دیگر فردی به خوبی او نصیب نشود.

احساس و عاطفه در درون انسان نهادینه شده است تا زندگی اجتماعی و فردی خود را به محبت و مودت مدیریت کند. از قدیم‌ترین دوره‌ها بشر بعضی افراد را بخود نزدیکتر و دوست‌تر از دیگران می‌دانسته، و این احساس و اعتبار بوده که او را وادار می‌کرده، اجتماع کوچک و بزرگ و بزرگتر یعنی بیت- خانواده- و بطن- دودمان- و عشیره و قبیله- و امثال آن را تشکیل دهد و مسئولیت‌های آن را برعهده بگیرد و بنابراین در مجتمع بشری هیچ چاره‌ای از نزدیکی بعضی افراد به بعض دیگر نیست، و نه در دورترین دوران بشر و نه در امروز نمی‌توان انکار کرد که فرزند نسبت به پدرش نزدیک‌تر از دیگران است، و همچنین ارحام او بخاطر رحم، و دوستان او بخاطر صداقت، و برده او بخاطر مولویت، و همسرش بخاطر همسری، و رئیس به مرعوشش و حتی قوی به ضعیفش ارتباطی بیشتر دارد.

مدیریت عواطف در تشکیل خانواده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به دلیل آنکه انسان موجودی چند بُعدی است و دارای بینش‌ها و گرایش‌های متفاوتی می‌باشد. در دین اسلام به مقوله محبت و عواطف توجه شده است و زندگی را تنها بر اساس عقل و منطق پایه گذاری نکرده است، بلکه دوستی و محبت می‌تواند منشاء تشکیل خانواده باشد.

کسانی که نفرت از همه آثار و مخلوقات خداوند دارند، و با دید منفی به دنیا و آخرت می‌نگرند، به دنبال تشکیل خانواده نخواهند رفت و مخلوق خدا را در کنار خود راه نخواهند داد، و چنانچه در این راه گام بردارند تنها با هدف جنسی دنبال خواهند کرد که پایداری لازم را نخواهد داشت.

ایمان، تاثیر مستقیمی در مقوله خانواده دارد، شخص با ایمان، عاطفه خویش را در راه کمال خرج می‌کند و نسبت به اشخاصی که عقاید والا دارند، سمت و سو می‌دهد و تشکیل خانواده آن با علم و محبت است نه آنکه زندگی خود را با دچار کردن به جهل و خرافه و خیال پردازی بنیانگذاری کند. حیات معنوی انسان و همچنین تعدیل حیات حیوانی او به دست شریعت است که با بکارگیری احکام شرعی، انسان به رشد معنوی و انسانی خویش نائل می‌شود و با قلبی سلیم می‌تواند به تشکیل خانواده و مدیریت آن گام بردارد.

توکل بر خداوند متعال باعث ایجاد عاطفه دینی در زندگی می‌شود که بر تشکیل کانون خانواده تاثیر بسزایی دارد، چرا که عاطفه و محبت دینی که پشتوانه آن اعتقاد به خدای قادر است، سبب میشود تا حرص، استرس و نگرانی‌های بیجا در قبل از زندگی مشترک و بعد از آن کمرنگ گردد و شادی و سرور همراه با موفقیت را به ارمغان آورد.

از دیدگاه آیت الله جوادی عقل انسان تربیت پذیر است و بارارزشی دارد و تربیت عقلانی از دیدگاه ایشان، کمال و اوصاف و ارزاق

مورد نیاز انسان است تا او را به هدایت تشریحی برساند نظام اعتقادی عقلانی از دیدگاه ایشان به تزکیه نفس و تهذیب روح است و این غرض همواره با پرورش و اصلاح عقل همراه است.

انسان در زندگی دنیا دارای قدرت سنجش لذت‌هاست، اگر نگوییم به طور کامل قدرت تشخیص دارد اما به صورت ناقص هم این جزء فطرت انسان است که خداوند آن را جزء چراغ‌های هدایت و یکی از پیامبران درون قرار داده است. لذت‌هایی که در زندگی هست و این لذت‌های گذرا و ناگذر را عقل درک می‌کند و می‌پسندد. عقلانیت است که زندگی زن و مرد را جهت می‌دهد و آنها را در بدست آوردن زندگی خوب و مستحکم کمک می‌کند. زندگی عاقلانه تضمین کننده استحکام نظام خانواده است و عقلانیت در زندگی یعنی پای بندی زن و مرد به ارزش‌ها و دوری آنها از ضد ارزش‌هاست.

خانواده یکی از کانون‌های تغییرات ارزشی در جامعه است؛ از جمله ارزش‌هایی چون مکارم اخلاقی، وفاداری زن و مرد به یکدیگر، تولید مثل و تولید فرزندان، روابط خویشاوندی، قوام بودن و سرپرستی مردان و زنان و آبرو بودن آنها و ... بسیار کم‌رنگ شده است.

پس نتیجه می‌گیریم که هرگاه ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهای حاکم بر روابط زن و شوهر بر اساس نفسانیات، لذت طلبی، مصلحت‌گرایی شخصی، خودخواهی، ماده‌گرایی، سود طلبی، و مصرف‌گرایی استوار باشد، بدون تردید روابط انسانی از عقلانیت و معنویت تهی می‌شود و خانواده به سمت فروپاشی و تزلزل پیش می‌رود.

روزی زندگی، یکی از نیازهای اساسی انسان است و لذاتر از آینده و چگونگی تامین روزی، یک نگرانی عمومی است. نگرانی اگر به اندازه باشد و از خدمت‌تعارف نگذرد، عامل تحرک برای کسب روزی است. اما اگر افزایش بیداد خدمت‌تعارف بگذرد، به افزایش تنیدگی و فشار روانی منجر شده و رضایت از زندگی را به مخاطره می‌اندازد و استحکام خانواده را کم می‌کند. امام علی (علیه السلام) یکی از عوامل هلاک کننده مردم را ترس از فقر می‌داند.

در زندگی مشترک، شاید رعایت کامل آداب امکان پذیر نباشد؛ ولی وجود احترام متقابل، اصلی اساسی است. انسان به دلیل غریزه حب ذات که در طبیعت او نهاده شده است، به ذات خویش علاقه دارد و مایل است دیگران نیز شخصیت او را بپذیرند و گرامی بدانند. اگر نیاز طبیعی تکریم شخصیت هر فرد در خانواده تامین شود، احساس آرامش و اعتماد به نفس می‌کنند؛ در نتیجه، توانایی‌های خود را به کار می‌بندد و با دلگرمی و امید به موفقیت و کسب رضایت اعضای خانواده، در مسیر زندگی قدم برمی‌دارد.

شایان ذکر است که مسئولیت‌های اجرایی جامعه بر اساس کارآیی لازم هر یک از زن و مرد و به حکم خداوند تقسیم شده است (بما فضل الله بعضهم علی بعض) و این تخصیص به معنای وجود کمال ذاتی در مرد یا نقص ذاتی در زن نیست، از این رو تصدی امور اجرایی نباید در مردان غرور یا در زنان حقارت پدید آورد، زیرا ملاک برتری تقواست و هر کس در برابر مسئولیت خود متعهد باشد، به مقام تقوایی رسد. انسان‌های ضعیف که وظایف الهی را در همان مرحله ضعف انجام می‌دهند، از انسان‌های قوی که در انجام وظایف خود سستی می‌کنند برترند.^۱

خانه‌ای که برشالوده‌ی (محبت) استوار شده باشد، هر یک از زن و شوهر بیش از آنچه که (وظیفه) آن است، کار و تلاش می‌کنند، آن هم عاشقانه و از روی مهر و احساس رضایت و خرسندی.

در حالات و سیره رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل شده است که آن حضرت حتی در کارهای خانه، به همسرانش

۱. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، ج ۱۱، ص ۲۶۵

کمک می‌کرد: «وَّيَخْدُمُ فِي مِهْنَةِ أَهْلِهِ» که این بالاتراز تقسیم کار است.

بصورت خلاصه می‌توان گفت:

۱ - شناخت جایگاه زن و مرد در نظام هستی باید به عنوان زمینه مهم پایداری خانواده مورد توجه قرار گیرد؛ چراکه اسلام زن و مرد را در فضیلت انسانی برابر می‌داند که دو صنف از یک حقیقت هستند، نه دو نوع با حقیقت مستقل؛ آن‌گونه که غربی‌ها و دیگران می‌پندارند.

۲ - ملاک اصلی انتخاب همسر در آموزه‌های وحیانی، ایمان، تقوا، اصالت و نجابت است، نه امور مادی و دنیوی.

۳ - زن و مرد باید از روی اختیار و با توجه به علائق و رغبت‌های خویش دست به انتخاب همسر زده و از پذیرش همسر تحمیلی پرهیز کنند.

۴ - اسلام در انتخاب همسر بیشتر به هم‌سانی و هم‌سویی در ارزش‌های معنوی تاکید می‌ورزد.

۵ - در نظام خانواده اسلامی نقش ویژه زن بر انجام رسالت همسری و مادری، و نقش ویژه مرد بر مدیریت خانواده، صیانت از آن و تامین هزینه‌های زندگی، متمرکز است. فرزندآوری، تعلیم و تربیت فرزندان، مهرورزی با آنان و رعایت مساوات میان آن‌ها، مهم‌ترین وظیفه مشترک زن و شوهر به شمار می‌رود. احسان به والدین، اطاعت از آنان و یاری پدر و مادر در تامین نیازهای زندگی از وظایف فرزندان یاد شده است.

۶ - برای عفت و پاک‌دامنی همسر به عنوان یکی از بهترین عبادت‌ها آثار مهمی؛ از جمله: مصونیت همسر از ناپاکان، استحکام پیوند خانوادگی و جلب اعتماد همسر بیان شده است. در روایات، عناصری مانند: ایمان، تأمین مشروع نیازهای جنسی، آراستگی همسر، حیا، غیرت و حفظ حریم روابط جنسی در خانه، به عنوان عوامل مؤثر در حفظ عفت مورد تاکید قرار گرفته است.

۷ - در صحنه زندگی مشترک، اقدام تلافی‌جویانه و انتقام در برابر لغزش‌ها با پایداری خانواده سازگار نیست؛ بلکه در این باره جز رعایت مکارم اخلاقی و فضایل عالی انسانی همچون گذشت و تغافل چاره‌ساز نخواهد بود.

پیشنهادات

۱. با توجه به جایگاه خاص نهاد خانواده در اسلام، آموزش خانواده با استفاده از آثار ارزشمندی که در این حوزه وجود دارد مورد تأکید این تحقیق و توصیه دیگر بزرگان می باشد.
۲. دست یابی به خانواده سعادتمند با شکل گیری هسته های تعلیم و تربیت فرزندان قابل تحقق است که این امر در جوامع اسلامی ضروری به نظر می رسد.
۳. گسترش آموزه های اخلاقی در حوزه خانواده در کتابهای درسی مدارس ضروری به نظر می رسد.
۴. آشنا نمودن والدین و فرزندان به وظایف متقابل در جهت تحکیم خانواده باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد.
۵. استفاده از فضای رسانه ای مانند صدا و سیما و فضای مجازی بر تحقق این یکی از بسترهای مهم و امروزی می باشد.
۶. آسیب شناسی نظام تربیتی خانواده در راستای تحقق این امر لازم مورد توجه قرار گیرد.
۷. تقویت بنیان های اعتقادی فرزندان توسط خانواده و دیگر نهادهای تربیتی بیشتر از پیش باید مد نظر قرار گیرد.

فهرست منابع و مآخذ

* قرآن مجید

* نهج البلاغه

۱. آقاپیروز، علی، مدیریت در اسلام، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴.
۲. آقانهانی، مرتضی، حیدری کاشانی، محمدباقر، خانواده و تربیت مهدوی، تهران: کتاب یوسف، ۱۳۹۳.
۳. آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، ترجمه محمد علی انصاری، قم: موسسه انتشاراتی امام عصر، چاپ چهارم، ۱۳۸۵ش.
۴. ابن بابویه، محمدبن علی، من لایحضره الفقیه، مصحح: علی اکبر غفاری، قم: انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۱۳ق.
۵. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع- دار صادر، ۱۴۱۲ق.
۶. احسان بخش، صادق، نقش دین در خانواده، رشت: جاوید، ۱۳۷۴.
۷. احسائی، ابن ابی جمهور، عوالی اللالی، قم: انتشارات سید الشهداء(علیه السلام)، ۱۴۰۵ق.
۸. احمدپناهی، علی، نقش زن و مرد در خانواده بارویکرداسلامی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، بی تا.
۹. اربلی، علی بن عیسی، کشف الغمه، محقق/مصحح: سیدهاشم رسولی محلاتی، تبریز: بنی هاشمی، ۱۳۸۱ق.
۱۰. افروز، غلامعلی، روانشناسی خانواده(همسران برتر)، تهران: انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۷.
۱۱. اقبالی، ابوالفضل، خانه سازی(بایسته‌های ساختن خانواده)، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۳.
۱۲. امینی، ابراهیم، انتخاب همسر، تهران: موسسه‌ی انتشارات امیرکبیر، سال ۱۳۷۸.
۱۳. انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، قم: ام ابیها، چاپ دهم، ۱۳۷۸.
۱۴. یازی، سید محمد علی، اسلام و تنظیم خانواده، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
۱۵. بروجردی، محمد حسین، جامع احادیث شیعه، تهران: انتشارات فرهنگ سبز، ۱۴۲۹ق.
۱۶. بستان حسین، اسلام و جامعه شناسی خانواده، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۷.
۱۷. _____، خانواده در اسلام، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دوم، ۱۳۹۳.
۱۸. بستانی، فؤاد افرام، فرهنگ ابجدی، ترجمه رضا مهیار، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۷۵.
۱۹. بهشتی، احمد، خانواده در قرآن، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷.
۲۰. بیستونی، محمد، خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث، قم: انتشارات بیان جوان، ۱۳۸۵.
۲۱. پسندیده، عباس، رضایت زناشویی، قم: دار الحدیث، چاپ شانزدهم، ۱۳۹۳.
۲۲. _____، هنر رضایت از زندگی، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۸۴.
۲۳. تأملات فی سلوک الإنسان ترجمه د. محمد القصاص. مکتبه مصر. القاهرة (د. ت).
۲۴. جمعی از نویسندگان، دانش خانواده و جمعیت، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۵.
۲۵. جوادی آملی، عبد الله، حیات حقیقی انسان در قرآن، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۹۳.

۲۶. _____ ، تفسیر انسان به انسان آیت الله جوادی، قم: مرکز نشر اسراء، چاپ هشتم، ۱۳۹۵.
۲۷. _____ ، تفسیر تسنیم، قم: مرکز نشر اسراء، چاپ دوم، ۱۳۹۸.
۲۸. _____ ، جامعه درقرآن ، قم: نشر اسراء، ۱۳۸۵.
۲۹. _____ ، حق و تکلیف دراسلام، قم: مرکز نشر اسراء، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
۳۰. _____ ، خانواده متعادل و حقوق آن، قم: انتشارات اسراء، چاپ دوم دوم، ۱۳۹۴.
۳۱. _____ ، زن درآیین جلال و جمال، قم: نشر اسراء، ۱۳۹۲.
۳۲. _____ ، عرفان و حماسه، قم: مرکز نشر فرهنگی رجاء، چاپ اول، ۱۳۷۲.
۳۳. حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۰۹ق.
۳۴. حسینی، اکرم، تحکیم خانواده درآموزه‌های قرآنی ، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۲۶، ۱۳۸۳.
۳۵. حق شناس، میرزامحمد مهدی، همسران ثقلینی، اصفهان: نشراصفهان مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه، ۱۳۹۹.
۳۶. حکیمی، اخوان، الحیاء، ترجمه احمد آرام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۰ش.
۳۷. الحنطلی راهویة، اسحاق بن ابراهیم بن مخلد ، مسند ابن راهویه، تحقیق عبد الغفور عبد الحق حسین برد البلوسی، المدینة المنورة: مكتبة الایمان، الطبعة الاولى، ۱۴۱۲ ق.
۳۸. دستغیب، عبدالحسین، گناهان کبیره، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ بیست و دوم، ۱۳۸۸.
۳۹. دلشاد تهرانی، مصطفی، سیره نبوی «منطق عملی»، ۴جلد، تهران: دریا، ۱۳۸۳.
۴۰. سالاری فر، محمدرضا، خانواده درنگرش اسلام و روان شناسی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ پانزدهم، ۱۳۹۳.
۴۱. _____ ، درآمدی برنظام خانواده دراسلام، قم: نشرهاجر، چاپ پنجم، ۱۳۹۰.
۴۲. سجادی، سید جعفر، فرهنگ معارف اسلامی، تهران: چاپ: سوم، ۱۳۷۳ ش.
۴۳. شرفی، محمدرضا، خانواده متعادل، تهران: انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۲.
۴۴. شریف قریشی، باقر، لطیف راشدی، نظام خانواده دراسلام، قم: سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۷.
۴۵. شیخ صدوق، الخصال، چاپ اول، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۴ق.
۴۶. شیخی، محمدتقی، جامعه شناسی زنان و خانواده چاپ ۱، تهران: شرکت سهامی انتشار ۱۳۸۰.
۴۷. الطباطبائی، السید علی، ریاض المسائل فی بیان الاحکام بالدلائل، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعة الاولى، ۱۴۲۰ ق.
۴۸. طباطبایی، محمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ۲۰جلد، قم: دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۴ ه. ش.
۴۹. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، بیروت: نشر دارالمعرفة، ۱۳۶۷.
۵۰. _____ ، مکارم الأخلاق، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
۵۱. عباس نژاد، محسن، قرآن، روانشناسی و علوم تربیتی، مشهد مقدس: بنیاد پژوهشهای قرآنی حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴.
۵۲. علیان نژادی، ابوالقاسم، به یاد معلم (مکارم شیرازی)، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، چاپ یازدهم، ۱۴۲۸ ق.

۵۳. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ج ۱، تهران: جاویدان، ۱۳۵۷.
۵۴. فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، ۸ جلد، قم: نشر هجرت، ۱۴۱۰ق.
۵۵. الفقه المنسوب للإمام الرضا(علیه السلام)، مشهد: مؤسسه آل البيت(علیهم السلام)، چاپ اول، ۱۴۰۶ق.
۵۶. فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، راه روشن، مشهد مقدس: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۲.
۵۷. فیض کاشانی، ملا محسن، المحجۀ البيضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۴، قم: موسسه انتشارات اسلامی جامعه مدرسین، چاپ چهارم، ۱۴۱۷ق.
۵۸. قائمی، علی، تشکیل خانواده در اسلام، تهران: انتشارات امیری، چاپ هفتم: ۱۳۵۵.
۵۹. قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن - تهران، چاپ: ششم، ۱۴۱۲ق.
۶۰. قمی، شیخ عباس، سفینه البحار، ج ۷، چاپ دوم، قم: دارالاسوه، ۱۴۱۶ق.
۶۱. کارگر، رحیم، آینده پژوهی خانواده در ایران(باتاکید برسیاست‌های فرهنگی تحکیم خانواده) قم: پژوهشکده علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۷.
۶۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، محقق و مصحح: غفاری، علی اکبر، آخوندی، محمد، ج ۵، تهران، دار الکتب الإسلامیة، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.
۶۳. کی نیا، مهدی، مبانی جرم شناسی، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۹۸
۶۴. کانون نشر و ترویج فرهنگ اسلامی حسنات اصفهان، سیری در سپهر اخلاق، قم: صحیفه خرد، ۱۳۸۹.
۶۵. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ایمان و کفر (ترجمه کتاب الإیمان و الکفر بحار الأنوار جلد ۶۴ / ترجمه عطاردی)، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ اول، ۱۳۷۸.
۶۶. محدثی، جواد، الفبای زندگی(آشنایی با اصول و عوامل تحکیم خانواده)، قم: بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۶۷. محقق داماد، سید مصطفی، بررسی فقهی حقوق خانواده، قم: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۸۱.
۶۸. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن وحديث، حمیدرضا شیخی، قم: سازمان نشر دارالحدیث، چاپ دوم، ۱۳۸۹.
۶۹. مرکز تحقیقات رایانه‌ای اصفهان، دانستنی‌های خانواده، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه‌ای اصفهان.
۷۰. مساواتی آذر، مجید، آسیب شناسی اجتماعی ایران و جامعه شناسی انحرافات، تهران: آوای نور، ۱۳۷۲.
۷۱. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ ش.
۷۲. المطهر(العلامة الحلی)، جمال الدین الحسن بن یوسف، مختلف الشیعة، تهران: مؤسسه النشر الاسلامی، الطبعة الاولى، ۱۴۱۸ ق.
۷۳. مطهری، مرتضی، فلسفه اخلاق تهران: صدرا، چاپ ۴۲، ۱۳۹۵.
۷۴. مظاهری، حسین، اخلاق در خانه، قم: انتشارات رئوف، چاپ پنجم، ۱۳۷۰.
۷۵. _____، اخلاق و جوان، قم: شفق، چاپ چهارم، ۱۳۸۷.
۷۶. _____، تربیت فرزند از نظر اسلام، ۱ جلد، تهران: موسسه انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۶.
۷۷. _____، خانواده در اسلام، ۱ جلد، قم: شفق، چاپ اول، ۱۳۸۷
۷۸. _____، سیر و سلوک(توبه)، اصفهان: مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء (علیها السلام)، ۱۳۹۰.
۷۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: امیر کبیر، ۱۳۷۹.

۸۰. مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، قم: مدرسه الإمام علی بن أبی طالب (علیه السلام)، چاپ چهارم ۱۳۸۵.
۸۱. _____، تفسیر نمونه، ۲۸ جلد، تهران: دار الکتب الإسلامیة چاپ دهم، ۱۳۷۱.
۸۲. الموسوی (الشریف المرتضی)، أبوالقاسم علی بن الحسین، الناصریات، رابطة الثقافة و العلاقات الاسلامیة، الطبعة الاولى، ۱۴۱۷ ق.
۸۳. النجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، تحقیق عبّاسی القوچانی، طهران: دار الکتب الاسلامیة، ۱۳۹۲-۱۳۹۸ ق.
۸۴. نصیر زاده، قاسم، سیری در رساله‌ی حقوق امام سجاد علیه السلام، ج ۲، تهران: سیب سبز، ۱۳۹۰.
۸۵. نوابی نژاد، شکوه، خانواده درمانی، تضمین کارآمد کارلسون، تهران: انجمن اولیا و مربیان، ۱۳۷۸.
۸۶. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۰۸ ق.